

VOGELS KONDIGEN ONS DE HERFST AAN

D. M. DE VRIES en G. DE VRIES-SMEENK.

Zelden hebben we zo naar het voorjaar verlangd als dit jaar. Na Augustus was het al gedaan met het aangename weer. Geen enkele van die koesterende, onbewogen droomdagen van de nazomer, zoals September en zelfs October ons anders zo overvloedig kunnen schenken. Een veel te koude herfst vormde geen overgang, die ons de winter doet overzien. Het barre jaargetijde kon als het ware niet wachten. In de tijd, die zich in andere jaren zo leent voor een uitgesteld verlof in kleurende bossen, ontvlamde reeds het vuur in de kachels der huiskamers, Felle nachtvorsten velden, vooral in het binnenland, al te vroeg de bonte weelde der najaarsbloemen. Reeds in November nam de winter onverbloemd bezit van land en water.

Vogels uit het noorden kwamen in dit uitzonderlijk koude najaar ongewoon vroeg hier hun toevlucht zoeken, zoals blijkt uit de data van *Tabel 1*. Deze geven aan, wanneer in 1952 in vergelijking tot beide vorige jaren, onderscheidenlijk de soorten voor het eerst werden waargenomen in het Wageningse Binnenveld, gelegen in het zuidelijke, smalle gedeelte van de Gelderse Vallei.

Tabel 1. Eerste waarnemingen in het Wageningse Binnenveld

	1952	1951	1950
Buizerd	11 Sept.	20 Sept.	11 Oct.
Koperwiek	8 Oct.	20 Oct.	11 Oct.
Kramsvogel	8 Oct.	25 Oct.	22 Oct.
Bonte kraai	14 Oct.	17 Oct.	22 Oct.

Buizerds broeden weliswaar ook in ons land, maar in bescheiden mate. Tot in het najaar vindt men deze vogels in hun broedterrein, namelijk de bossen. Dan verhuizen

ze naar bepaalde graslandgebieden, waar voldoende muizen huizen. Soortgenoten uit het noorden voegen zich daar bij hen evenals andere muizenjagers, zoals Torenvalken, Ruigpootbuizerds en ook wel Klapsteksters. Gedurende de afgelopen winter waren er in het Wageningse Binnenveld, een van deze graslandstreken, meer Buizerds dan in beide vorige jaren. In een bepaalde route (Nieuwe kanaal - Veensteeg - Nieuwe weg - Slagsteeg terug) telden we gemiddeld in Januari 1953 8 Buizerds tegenover 4 in dezelfde maand van 1952 en 1951. Deze bepaalde route leggen we 10 keer per maand af en het aantal ronden, waarin we een bepaalde vogelsoort aantreffen, geeft ons de *constantie* of *standvastigheid* van de soort in die maand. De constantie kan dus minstens 0 en hoogstens 10 zijn. De standvastigheid van de Buizerd in de maanden September, October en November van de jaren 1950, 1951 en 1952 leest men af uit *Tabel 2*.

Tabel 2. Constantie van de Buizerd in het Wageningse Binnenveld

	Sept.	Oct.	Nov.
1952 (koude herfst)	3	8	10
1951	1	10	9
1950 (warme Oct.)	0	6	10

Dit staatje bevestigt dus het vervroegde betrekken van het winterkwartier door de Buizerds, waarop de eerste waarnemingsdata (*Tabel 1*) al wezen. Deze zeggen op zichzelf niet zo veel, omdat zij van toevaliger aard zijn en door het abnormale gedrag van slechts één individu bepaald kunnen worden. Een mooi voorbeeld hiervan gaf ons een zeer lichte Buizerd, die gedu-

rende de zomermaanden van 1951 enige malen in dit winterverblijf werd waargenomen. (Een ongelukkig huwelijk?) Het spreekwoord „Eén bonte kraai maakt nog geen winter” toont overigens aan, dat onze voorvaders niet gespeend waren van gevoel voor statistiek. Goede en voorzichtige waarnemers waren er kennelijk reeds, voordat de Natuurwetenschappen hun plaats veroverden!

Hoewel Tabel 1 laat zien, dat de *Bonte kraai* in 1952 niet zoveel vroeger in het Binnenveld arriveerde, tonen de constantie-cijfers (Tabel 3) van de route toch duidelijk de vroegere komst van de hoofdmacht, volgens het spreekwoord dus „van de winter”, aan.

Tabel 3. Constantie van de Bonte kraai in het Wageningse Binnenveld

	Oct.	Nov.	Dec.
1952	6	10	8
1951	0	7	6
1950	2	1	4

Het gemiddeld aantal Bonte kraaien, berekend per maand over de route, was deze winter ook ongewoon hoog (Tabel 4).

Tabel 4. Gemiddeld aantal Bonte kraaien in het Wageningse Binnenveld

	Nov.	Dec.	Jan.	Febr.
1952-1953	15	5	17	18
1951-1952	4	4	1	6
1950-1951	1	1	9	7

De eerste *Koperwieken* en *Kramsvogels*, die het Binnenveld in het afgelopen najaar binnenvlogen, bleken ditmaal de voorposten te zijn van een enorme invasie. De cijfers van de Tabellen 5 en 6 spreken in dit opzicht duidelijke taal.

Tabel 5. Gemiddeld aantal *Koperwieken* in het Wageningse Binnenveld

	Oct.	Nov.	Dec.	Jan.	Febr.
1952-1953	120	8	7	1	+
1951-1952	1	3	1	5	1
1950-1951	9	5	0	+	0

Tabel 6. Gemiddeld aantal *Kramsvogels* in het Wageningse Binnenveld

	Oct.	Nov.	Dec.	Jan.	Febr.
1952-1953	60	146	246	25	68
1951-1952	5	58	43	40	23
1950-1951	+	21	30	15	30

Het gros van de *Koperwieken* trekt spoedig verder in tegenstelling tot de *Kramsvogels*, die slechts door de sneeuw verdreven worden en bij dooi massaal kunnen terugkomen (bv. op 21, 26 en 28 December resp. 231, 1070 en 650 vogels; de 1070 bij matige zuidelijke wind en zacht weer).

Wat de *Koperwieken* en *Kramsvogels* ons in de afgelopen winter lieten zien, werd nog in de schaduw gesteld door de *Kieviten*. Deze verlaten de Gelderse Vallei in de tweede helft van November; voor de jaren 1952, 1951 en 1950 waren de laatste waarnemingsdata onderscheidenlijk 25, 21 en 22 November in het Binnenveld. In Februari komen zij weer terug, terwijl men in de tussentijd bij zacht winterweer af en toe een zwervende stoottroep ziet. Alvoers in November te vertrekken, verzamelen zij zich in het zuidelijke gedeelte van de Gelderse Vallei en masse. Deze herfst nu was, zoals uit Tabel 7 blijkt, het gemiddeld aantal in September reeds zo hoog als anders in November, terwijl het in laatstgenoemde maand zo fantastisch groot geworden was, dat niemand zich iets dergelijks van hier herinnerde. De lucht wemelde in de eerste helft van de maand van de *Kieviten*, die hier rijkelijk voedsel vinden op de na de ontwatering aanmerkelijk verbeterde graslanden.

Tabel 7. Gemiddeld aantal *Kieviten* in het Wageningse Binnenveld

	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1952	393	557	1530	11
1951	184	205	337	8
1950	120	100	394	0

Op 5 en 8 November werd het aantal door ons geschat op resp. 3000 en 4000, hetgeen eerder te laag dan te hoog is.

Deze gegevens, verkregen door drie jaren geregeld inventarisatie-werk, tonen ondubbelzinnig aan, dat de boden uit het noorden in de laatste herfst eerder tot ons kwamen dan in de minder koude najaren daarvoor. Trekgegevens uit het westen van ons land zullen een en ander vermoedelijk kunnen bevestigen. Op 27 September 1952 werden door Dr W. H. van Dobben op Terschelling drie Kramsvogels en reeds 22 September door ons in het natuurreservaat „De Beer” op het eiland Rozenburg één Kramsvogel waargenomen, volgens de jarenlange ervaring van Dr van Dobben als

vroeger Technisch Leider van het Vogel-trekstation „Texel” inderdaad zeer vroeg. Het is ons onbekend, hoe de getalsverhoudingen van de besproken soorten in het westen deze herfst waren, maar behalve aan een vroege trek moet o.i. toch ook gedacht worden aan de mogelijkheid, dat de aanhoudende harde en stormachtige westen- en noordwestenwinden vele vogels een meer landwaartse route hebben doen kiezen. Wellicht gaven de Kieviten en Bonte kraaien in het bijzonder aan een rustiger verblijf tussen de Utrechtse en Gelderse heuvels deze herfst de voorkeur. Een volgende maal zullen wij Uw aandacht vragen voor de vogels, die ons de komst van de Lente doen beleven.

VAN NYMPH TOT LIBELLE

KEES LEMS.

Het is met de oecologie van libellenlarven maar vreemd gesteld. Sommige soorten zijn in staat te leven in uiterst arm water: arm aan zuurstof, arm aan prooidieren, arm aan begroeiing. Zo vonden we in de gegraven turfputten van het Wooldse Veen achter Winterswijk, in het dystrophe, bruin gekleurde water (pH 4 tot 5) een groot assortiment nymphen ¹⁾ van allerlei libellen: *Leucorrhinia dubia* en *rubicunda*, twee „witneuzen”, *Libellula quadrimaculata*, onze algemene trekkende libel, en zelfs een enkele grote *Aeschna*-nymph. Al deze larven bevonden zich dicht onder het wateroppervlak, waar nog de meeste zuurstof te krijgen is. Bij het verkrijgen van zuurstof speelt naast de huidademhaling (die bij de kleine waterjuffers hoofdzak is) de endeldarm een belang-

rijke rol: het water wordt geregeld in- en uitgeperst over het kieuwachtig vergrote darmoppervlak.

Een ander uiterste wat pH en helderheid

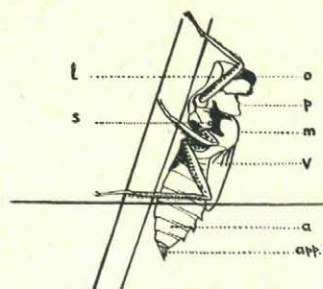

Fig. 1. *Nymph van Libellula quadrimaculata*, half boven water, van terzijde. a. achterlijf; app. achterlijfsaanhangsels; l. „masker”, de onderlip; m. mesothorax; o. oog; p. prothorax; s. thoracaal stigma.

¹⁾ De larven van insecten met een gedaanteverwisseling zonder popstadium worden wel nymphen genoemd. Red.